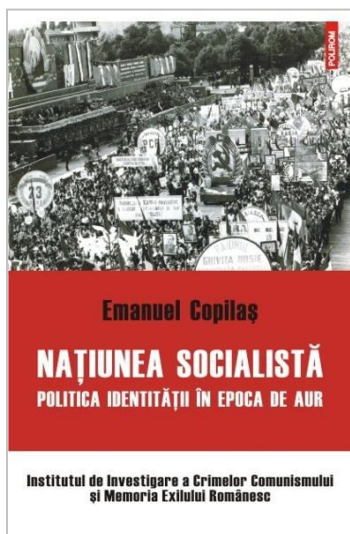

Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur

(Socialist nation. The politics of identity during the Golden Age)

Emanuel Copilaș, *Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur*, Editura Polirom, Iași 2015.

Cred că se poate spune, fără să greșim, că două obsesii au traversat istoria celor 42 de ani de regim comunist din România: industrializarea și independența. Încă din perioada anilor 50, când România se afla sub ocupație militară sovietică, regimul lui Dej a demarat o politică forțată de modernizare a agriculturii (colectivizare) și, ulterior, de distanțare față de Moscova și construire a

unei industrii naționale. Aceste direcții politice vor fi împinse până la paroxism în perioada ceaușistă. Pornind de la cei doi termeni cheie cred că putem citi și cartea lui Emanuel Copilaș, despre avatarurile națiunii și politica de construire a identității colective în perioada comunistă.

Desigur, este cunoscut faptul că epoca comunistă se împarte în două mari perioade: perioada stalinistă a lui Dej și perioada naționalistă a lui Ceaușescu. Fiecare epocă are trăsăturile ei distincte, dincolo de care se află însă un fir conducător. Și, pentru a înțelege acest fir conducător al regimului comunist, în contextul propriilor sale limite ideologice și a realității istorice în care a evoluat, E. Copilaș face câteva precizări conceptuale importante în cartea sa.

Prima precizare constă în distincția dintre marxism și leninism și argumentarea faptului că regimurile istorice cunoscute sub numele de „comuniste” au fost, de fapt, regimuri leniniste. De ce este importantă această precizare? Pentru că gândirea marxistă și marxismul ca doctrină stau la baza mai multor

doctrine și regimuri politice moderne. Cele mai importante dintre ele sunt social-democrația și leninismul – nume pe care autorul îl atribuie regimurilor comuniste, așa cum au arătat ele în chip istoric. Distincția este esențială pentru că social-democrația presupune adoptarea ideilor marxiste într-un context democratic, pe când leninismul presupune transformarea marxismului în ideologie, exact în termenii în care Marx definea ideologia: etalarea unui discurs universalist care servește în fapt anumite interese particulare. În termeni reali, ideologia leninistă servea, sub masca pretențiilor sale universale, interesele oficialilor regimului comunist.

Această distincție mai este importantă și pentru raportul pe care conceptul națiunii l-a întreținut cu ideologia oficială în cadrul regimurilor comuniste. Dacă pentru Marx națiunea este doar o etapă în evoluția necesară a istoriei universale, mai precis etapa în care capitalul stimulează crearea piețelor naționale, fiind, din punct de vedere comunist, doar o ideologie burgheză reacționară, ce va fi depășită la un moment dat de mersul înainte al istoriei, în gândirea leninistă naționalismul poate fi o forță pentru societățile periferice ale capitalismului global. Astfel, dacă într-o economie avansată naționalismul devine o frână în calea realizării revoluției proletare, pentru o societate periferică, precum cea rusă, naționalismul poate fi un aliat al revoluției. În acest fel se deschide

alianța ideologică, imposibilă din punctul de vedere al lui Marx, dintre ideologia revoluționară și naționalism, alianță perfecționată în epoca lui Stalin și preluată apoi și de către celelate regimuri comuniste. În România această alianță ideologică va fi desăvârșită în perioada lui Ceaușescu, fiind cunoscută sub numele de național-comunism sau, în terminologia autorului, leninism naționalist.

Un alt concept important al lucrării este cel de pseudo-hegemonie, termen care are scopul de a caracteriza național-comunismul din perioada ceaușistă. Vom reveni un pic mai târziu asupra acestui concept. Pentru moment, vom urmări câteva din metamorfozele identitar discursive care au traversat evoluția regimului comunist. Știm cu toții că întreaga perioadă modernă a fost marcată de o puternică obsesie a identității naționale. Și că aceste obsesii au fost exacerbate în perioada interbelică. După cel de-al Doilea Război Mondial însă, sub regimul de ocupație sovietică și dominația noii ideologii proletare, termenul naționalism trebuia să dispară din vocabular. Folosirea sa era asociată cu vechiul regim fascist (aka, antonescian), iar acum venise vremea unei noi etici naționale: patriotismul proletar. Așa se face că orice ieșire naționalistă era taxată de partid, în capcana acestei „devieri de dreapta” căzând victimă și Lucrețiu Pătrășcanu, condamnat și executat ulterior de regimul Dej. Atitudinea lui Dej față de românii din

Transilvania și potențialul naționalist al acestora este una rezervată, cunoscut fiind faptul că Stalin a decis ca după război Transilvania să intre în componența României. Motivațiile sale erau multiple: Transilvania era o compensație pentru pierderea Basarabiei, reprezenta o punere la punct a Ungariei, pentru atitudinea sa anterioară radical anti-sovietică și, pentru viitor, Stalin miza pe faptul că România va fi un aliat fidel al URSS. Totodată Stalin privea Transilvania și ca pe un mijloc de a păstra relațiile tensionate între România și Ungaria și, în consecință, ca pe un mijloc de control al celor doi sateliți.

După moartea lui Stalin, în 1953, și începutul politicii de destalinizare inițiată de Hrusciiov, regimul de la București sesizează oportunitatea și începe, treptat, desprinderea de Moscova. În anul 1958 sovieticii acceptă retragerea trupelor militare de pe teritoriul României, iar la începutul anilor '60 este inițiată politica de industrializare și câștigare a independenței economice. Această politică este promovată de puterea de la București în urma negocierilor din CAER (piața comună a statelor socialiste), unde Bulgariei și României le-ar fi revenit rolul de „grânare” ale pieței comune, conform valențelor lor de state agrare. Folosind argumente politice și ideologice românii reușesc să respingă cu succes acest plan și accelerează politica de industrializare. „Declarația cu privire la poziția PMR în problemele mișcării

comuniste și muncitorești internaționale”, adoptată în 1964, cunoscută și sub numele de „Declarația de independență”, este documentul fanion care proclamă că nu există un tipar unic pentru construirea socialismului și, în consecință, fiecare țară are dreptul să meargă pe propriul său drum.

Acesta este începutul. Ceaușescu, care va prelua puterea un an mai târziu, va continua această direcție politică și o va împinge, ulterior, spre imposibil, forțând limitele unei sustenabilități reale. Încetul cu încetul, politica externă a lui Ceaușescu va încerca să-și croiască drumul de la autonomie la independența totală. Primul gest radical se petrece în 1968, când condamnă public decizia URSS de invadare a Cehoslovaciei. România este singurul stat comunist nealineat, iar Ceaușescu devine copilul teribil al Occidentului! Al doilea gest are loc în urma crizei economice al celui de-al doilea șoc petrolier, când Ceaușescu, sub presiunea FMI-ului, ia decizia radicală a returnării totale a datoriei externe a țării! Această decizie a fost echivalentă ulterior cu ruptura definitivă de Occident. Acestea cred că sunt cele două momente cheie ale epocii Ceaușescu, și, totodată, cele două fronturi între care Ceaușescu a încercat să joace. Pentru că a sesizat miza internațională a direcției asumate, Ceaușescu a încercat să construiască alianțe cu statele mai puțin dezvoltate (din Lumea a II-a și Lumea a III-a, în termenii epocii). Așa se face România a intrat în

grupul celor 77 de state nealiniat și, lucru mai puțin cunoscut, Ceaușescu a finanțat cu sute de milioane de dolari anual regimurile țărilor africane, în lupta lor de eliberare colonială.

Planurile lui Ceaușescu pentru țara sa erau într-adevăr extraordinare. În 1969 îi spune lui Tito că are de gând ca în jurul anilor 2000 România să fie o țară cu 30 de milioane de locuitori, o putere politică internațională de talie medie și o forță economică regională, o țară în care urbanizarea să fie completă, cu cetățeni „patrioți și revoluționari militanți”, nu oameni „comozi și imaturi ideologic”. Proiectul nu era doar unul politic, ci, am putea spune, unul antropologic. Noi, privind azi înapoi, putem spune că era nebunie curată. Pentru Ceaușescu acesta era „visul revoluționar”! Iar din momentul în care visul a început să fie transpus în realitate, el s-a transformat încetul cu încetul în coșmar. În anul 1971 Ceaușescu conștientizează că, pentru saltul pe care îl are de făcut, are nevoie de oameni devotați în totalitate, credincioși idealurilor revoluției comuniste. Fiecare cetățean trebuie să devină un erou al patriei, atât la locul de muncă, cât și în viața sa privată. Ceaușescu vrea să imprime tuturor românilor imaginărilor său romantic revoluționar. Astfel începe rescrierea glorioasei epeei naționale a poporului român, care a început cu 2000 de ani în urmă (pe vremea lui Burebista) și a cărei traiectorie se împlinește în epoca

comunistă, avându-l pe Ceaușescu drept erou suprem. Așa se naște, din dorința depășirii propriei condiții și a saltului definitiv în istorie, național-comunismul și cultul personalității lui Ceaușescu.

Numai că întregul demers inițiat de Ceaușescu era subminat încă de la început, de condițiile sale de posibilitate. Regimul are prin natura sa o dimensiune duală: o dată cu dezvoltarea economică și socială, regimul capătă o oarecare stabilitate, iar cetățenii devin comozi, „îmburghezindu-se”. Pe de altă parte, regimul are nevoie de comuniști devotați, revoluționari adevărați, capabili oricând să se sacrifice pentru cauza construirii „socialismului multilateral dezvoltat”. Se află aici, în mod evident, contradicția între mirajul occidental, care îl seduce pe românul de rând, și imposibilitatea, pe care tocmai acest miraj o aduce cu sine, de a lupta până la capăt pentru cauza comunistă! Altfel spus, Ceaușescu își dorea ca românii să se sacrifice pentru a ajunge ulterior să se poată compara cu Occidentul, însă tocmai seducția occidentală era cea care-i împiedica să se sacrifice, punându-i astfel în imposibilitatea de a construi Edenul terestru visat!

Și aici cred că am putea reveni la conceptul de pseudo-hegemonie propus de autor. Regimul comunist din perioada lui Ceaușescu este caracterizat ca fiind unul pseudo-hegemonic. Ce înseamnă asta? Hegemonia se referă la dimensiunea ideologică pe care regimul vrea să o impună tuturor cetățenilor. În comu-

nism nu există vreun aspect al vieții individuale care să se poată sustrage ideologiei oficiale. Cetățeanul trebuia să fie cu totul dedicat cauzei comuniste. Însă, tocmai această pretenție de hegemonie pe care regimul o are nu a reușit în cele din urmă să se impună. Spre deosebire de ideologia capitalistă, care a reușit prin imaginarul său seducător să-și impună hegemonia asupra indivizilor, comunismul a eșuat în acest

sens. Discursurile moralizatoare ale liderilor comuniști nu au fost suficiente pentru ca cetățenii să se sacrifice pe altarul patriei. Ei visează tot la mirajul occidental! De aici și falsul care se inserează insidios în miezul ideologiei comuniste, subminând-o. De aici și eșecul, moral, al saltului proiectat.

Gelu SABĂU